

מִי דַעַת

ההלכה השבועית מבית לימודי דעת / מאת הרב ד. אוסטרופ שליט"א
הלכות אלו היו למראה עיניו של הגר"מ שטרנבוך שליט"א.

הערה: אין ללמוד הלכה למעשה מתוך גליון זה. בכל שאלה יש להיוועץ במורה הוראה.

אם יש שני אנשים, אחד יחזיק את הסיר וחבירו יוציא את האוכל.

אם הוא לבדו ואין אדם נוסף, ניתן להניח צד אחד של הסיר על השיש תוך כדי החזקת הצד השני ביד אחת כל הזמן, וביד השנייה להוציא את האוכל, ואחר כך יוכל להחזיר את הסיר לפלטה או לפלטה החשמלית.³

בטעות הורדתי את סיר החמין מעל הפלטה מפני שחשבתי שזהו סיר המרק, האם מותר לי להחזיר את סיר החמין?

זוהי שאלה קשה, וקיימות דעות שונות בענין זה. הגאון רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל⁴ סובר כי מותר להחזיר את המאכל, וראה הערה.

האם מותר להזיז סירים שעל הפלטה קרוב יותר ללהבות? מבואר באגרות משה⁵ כי מאכל חם⁶ המבושל כל צרכו, ומונח על הפלטה במקום שהיא חמה בדרגת יד סולדת בו,⁷ מותר להזיז את האוכל קרוב יותר ללהבות.

האם מותר לחמם אוכל ע"ג רדיאטור?

מותר ליתן אוכל ע"ג רדיאטור לחממו, משום שאין דרך ביטול בכך.⁸

אך יש לחלק בין אוכל יבש לאוכל שיש בו רוטב. שאוכל יבש מותר לחממו אפילו כשהוא קר, אבל אוכל שיש בו רוטב מותר ליתנו לחימום רק אם הוא כבר חם.⁹

בגליון הקודם למדנו שבכדי להחזיר אוכל אל האש בשבת נצרכים כמה תנאים.

מה הדין בדיעבד אם לא התקיימו חלק מהתנאים?

ישנו חילוק אלו תנאים לא התקיימו:

אם לא התקיימו תנאים ב' ג' וד' (על הכריים, שיהיה מבושל, ושיהיה חם) - אין אפשרות לעשות חזרה.

אם לא התקיימו התנאי הראשון (גרוף וקטום) - אין אפשרות לעשות חזרה לאש הזו. אולם ניתן לשים את האוכל על אש של שכן כשהיא מכוסה בפח, או לפלטה החשמלית שלו, כשמתקיימים גם שאר התנאים.

ובשני התנאים האחרונים (שיהיה בידו, ודעתו להחזיר) הדין כך:

אם כשהוריד את הסיר היה בדעתו להשיבו לאש, אולם הניח את הסיר מידו על השיש - כותב המשנה ברורה¹ שבדיעבד כשיש צורך באוכל מותר להחזירו (כשמתקיימים גם שאר התנאים).

כמו כן, אם הוא עדיין מחזיקו בידו, אמנם לא היה בדעתו להחזירו אל האש - אם יש צורך באוכל מותר להחזירו.

זכורני, כי אסור להוציא אוכל מסיר בעודו על הפלטה שעל האש או על הפלטה החשמלית.² ומצד שני, אם אוריד את הסיר מהפלטה אצטרך להמשיך ולהחזיק אותו בידי ולא להניחו, בשביל שאוכל לעשות "חזרה" ולהחזירו אל הפלטה.

א"כ כיצד זה אפשרי להוציא אוכל מהסיר ואחר כך להחזירו?

¹ סימן רנ"ג ס"ק נ"ו.

² מ"ב סימן שי"ח ס"ק י"ג בשם א"ר. ועיין חזו"א סימן ל"ז אות ט"ו.

³ הרמ"א בסימן רנ"ג סעיף ב' אומר עודו "בידו" (ולא בידיו).

⁴ שמירת שבת כהלכתה חלק ג' פרק א' סעיף כ'.

⁵ אורח חיים חלק ד', סימן ס"א. וסימן ע"ד ביטול אות י"ב. ועיין עוד בספר שמירת שבת כהלכתה ח"א פרק א' הערה קי"א.

⁶ לדעת השו"ע בדרגת חום שהיד סולדת בו, ולדעת הרמ"א אפילו פחות מזה העיקר שהוא עדיין חם.

⁷ בערך הכוונה היא לטמפרטורה של 40°-45° מעלות צלסיוס.

⁸ אגרות משה או"ח סימן ע"ד ביטול אות ל"ד.

האם יש אופן בו מותר להשאיר סיר לשבת על גבי אש שאינה מכוסה?

חז"ל גזרו על דין "שהיה"¹⁰. דהיינו שאסור ליתן אוכל שלא נתבשל מספיק¹¹ ולהשהותו על גבי האש בשבת, אלא א"כ האש גרופה וקטומה. דבר זה מתקיים בזמנינו ע"י הנחת פח על גבי האש (וראה גליון הקודם).

והטעם לגזירה זו, שחששו חז"ל שמפני שהתבשיל אינו מבושל דיו, אפשר שיראה בשבת שאינו מתבשל כ"כ טוב, ויבוא לחתות בגחלים – להגביר את האש – בשביל לזרז את הבישול. ומשום כך הצריכו לעשות היכר באש ע"י שמעט את חומה, שע"י כן מסיח דעתו ממנה ולא יבוא לחתות בה.

ומכיון שטעם הגזירה היא שמא ירצה לזרז את הבישול ויחתה בגחלים, לכן אמרו בגמרא, שאם נותן את התבשיל באופן שלא התחיל כלל הבישול¹², ואף אם יחתה בגחלים לא יהיה מוכן עד שעת הסעודה בלילה, מותר ליתנו על גבי האש אע"פ שאינה גרופה וקטומה. שהרי בזה אין חשש שמא יחתה בגחלים, שלסעודת הלילה לא יעזור חיתוי זה, ועד סעודת הבוקר כבר יתבשל מאליו אף בלא חיתוי.

והיתר זה נקרא "קדירה חייתא", פירוש שמותר ליתן בסיר חתיכת בשר חי שאינו מבושל כלל, ולא יוכל להיות מוכן עד סעודת הלילה¹³.

האם מותר להשאיר מים במיחם חשמלי לשבת?

מיחם חשמלי נחשב כאש שאינה גרופה וקטומה, ועל כן יש להקפיד שיהיו המים חמים דים לפני שבת.

ושיעור חום המים הנצרכים, לכתחילה צריך שירתחו המים לפני שבת, וראה הערה¹⁴.

אם מכסה הסיר הוסר, האם מותר לכסות את הסיר? הדבר תלוי. אם האוכל לא מבושל כל צרכו - אסור לכסות את הסיר, כיון שתבשיל בסיר מכוסה מתבשל מהר יותר מאשר בסיר לא מכוסה, ויתחייב באיסור מלאכת בישול.

אם האוכל התבשל כל צרכו – ישנם פוסקים המתירים לכסות את הסיר. אך יש פוסקים הסוברים כי קודם יש להסיר את הסיר מן האש, לכסותו, ורק אז להחזירו אל האש¹⁵. (וכמובן שצריך לזה כל דיני חזרה – ראה גליון הקודם).

אם לאחר כיסוי הסיר גיליתי כי האוכל לא היה מבושל כל צרכו, האם מותר לאכול את המאכל?

אמנם למדנו כי אסור לכסות סיר של אוכל שאינו מבושל כל צרכו. אולם בדיעבד, אם האוכל כבר נתבשל בדרגה של מאכל בן דרוסאי¹⁶, והמכסה הוחזר, מותר לאכול את המאכל¹⁷.

אלו מאכלים מותר לחמם בשבת עצמה, וכיצד?

מאכלים ללא שום נוזל או רוטב, כגון - קוגל, שניצל, אורז, המבושלים כל צרכם - ניתן לחמם בשבת¹⁸. אך יש להקפיד שלא ליתנם ע"ג הפלטה עצמה, אלא רק על גבי סיר העומד על הפלטה.

מה הדין אם יש גם רוטב בכלי?

אם הרוטב קר אסור לחממו לחום שהיד סולדת בו¹⁹, שהוא (לגבי הלכות שבת) בסביבות 40° - 45°.

ובאופן שרוצה רק לחממו קצת, תלוי בזה: אם ע"י הנחת הכלי עם הנוזלים על הסיר וכדו' הוא לא יוכל להגיע ליד סולדת בו אף אם ישאירו אותו שם למשך זמן ארוך, מותר להניחו שם.

אולם, אם לבסוף הוא יוכל להגיע ליד סולדת בו, אם ישאירו אותו שם מספיק זמן, אסור להניחו שם אף אם מתכוון להורידו משם בטרם יגיע ליד סולדת בו. והטעם, מפני שחששו שמא ישכח ויניחנו שם עד שיתחמם לחום שהיד סולדת בו.

¹⁵ עיין תשובות והנהגות חלק א', ר"ז - ג', שמירת שבת כהלכתה ח"א פרק א' סעיף ל"ה, אגרות משה אורח חיים חלק ד', סימן ע"ד בישול אות י'.

¹⁶ "בן דרוסאי" הוא שם של גנב המוזכר בגמרא, שהיה אוכל את מאכליו בטרם נתבשלו לגמרי. ישנה מחלוקת בין רש"י והרמב"ם האם דרגה זו היא שליש מבושל או חצי מבושל.

¹⁷ ע"פ דברי המשנה ברורה סימן שי"ח ס"ק כ"ז.

¹⁸ שו"ע סימן רנ"ג סעיף ה'.

¹⁹ זו דרגת החום שאומרים חז"ל כי בו מתבשלים מאכלים ונוזלים.

⁹ ראה הערה 6 ושייך גם לדין זה.

¹⁰ שו"ע סימן רנ"ג סעיף א'.

¹¹ לשיטת השו"ע, האיסור הוא עד שנתבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו, ולשיטת הרמ"א האיסור הוא רק כל זמן שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי.

¹² וכיון שתחילת הבישול נקרא מעת שהגיע התבשיל לחום שהיד סולדת בו, ע"כ צריך להקפיד שיגיע לחום זה רק סמוך ממש לשקיעת החמה, שאם יגיע לפני כ"כ לחום זה, הרי זה נחשב שהתחיל להתבשל ויהיה אסור ליתנו ע"ג אש שאינה גרופה וקטומה.

¹³ ולמי שמאריך בסעודתו עד שלש או ארבע שעות לאחר השקיעה, לא כ"כ מצוי היתר זה, מפני שבדרך כלל אם יגביר את האש יוכל להיות מוכן עד זמן זה, ותלוי בגודל האש, והכל לפי הענין.

¹⁴ הדבר תלוי מה נחשב במים לבישול כל צרכו ומה נחשב בהם לבישול כמאכל בן דרוסאי. עיין אגרות משה או"ח סימן ע"ד בישול אות א' ואות כ"ד.

מרכז למודי דעת

- תכנית לימודים ייחודית המסייעת ללומד להגיע לרמה גבוהה בדיעת ההלכה.
- התכנית משלבת שיעורי הלכה כתובים הנשלחים בדיוור ישיר לבתי הלומדים, שאלות סיכום וחזרה, מבחנים תקופתיים, קשר עם רבנים ותעודה.
- שיעורים בהלכות: איסור והתר, שבת, עירובין, נדה, מקוואות, חופה וקידושין, אבלות.
- למודי דיינות.
- הכנה מושלמת לבחינות הסמיכה.

להצטרפות ולקבלת מידע נוסף חייגו:

03-6166340

E-mail: limd@netvision.net.il

www.limd.co.il